

PREŽIVLJANJE ČASA ZUNAJ, KOT DEL ČLOVEŠKEGA RAZVOJA

AVTORICA

MENTOR

SOMENTOR

ŠTUDIJSKI PROGRAM IN SMER

LETO

Nina Ninković Gašić

prof. Boštjan Botas Kenda

doc. Emil Kozole

Oblikovanje vizualnih komunikacij,

Grafično oblikovanje

2022

V mestih smo že leta priča pospešeni gradnji poslovno-stanovanjskih objektov na račun mestne identitete, zelenih površin, parkov in drugih javnih površin. Mesta zaradi tega postajajo vedno manj prijazna za življenje. Pričujoč projekt predstavi načine opolnomočenja otrok kot pomembnih nosilcev sprememb v urbanih okoljih.

IZHODIŠČE

Neaktivno urbano življenje

Od sredine 20. stoletja do danes se je število svetovnega prebivalstva več kot potrojilo – z 2,5 milijarde leta 1950 na skoraj 7,9 milijarde leta 2021 (UN 2022), kar je povzročilo hitro rastoč trend urbanizacije po vsem svetu. Danes v urbanih središčih živi približno 55 % svetovnega prebivalstva, po ocenah Združenih narodov pa naj bi se ta številka do leta 2050 povzpela do 68 % (UN 2018). Ti pojavi bodo imeli daljnosežne učinke na kakovost našega življenja, zdravja in življenjskega okolja.

Ninković Gašić v svojem magistrskem delu oriše, da so urbana okolja oblikovana v skladu s človekovimi potrebami, prvenstveno za zaščito pred naravnimi silami in zunanji dejavniki okolice, ter z različnimi vzorci obnašanja, načini dela in življenja. V primerjavi z ruralnimi okolji ponujajo več možnosti pri razvoju osebnih potencialov – kot so možnost boljšega socialnega življenja, izobraževanje in zaposlitev. Avtorica zatrdi, da so mesta torej neločljivo povezana s človekom, saj smo prav mi tisti, ki ga predstavljamo, tvorimo, oblikujemo in spreminjamo. Prav tako pa je človekov razvoj neločljivo povezan z njegovim okoljem, tako družbenim kot prostorskim. Način, na katerega komuniciramo, se gibljemo, preživljamo prosti čas, je precej odvisen od naše okolice in okolja, v katerem živimo.

Toda življenje v urbanem okolju prinaša tudi številne izzive. Po Timu Gillu, nekdanjem direktorju Sveta za otroško igro, mesta, ki smo jih

ustvarili v zadnjih 40 letih, niso trajnostna, saj ne spodbujajo zdravih navad, hkrati pa je zaradi slabega načrtovanja veliko ljudi oddaljenih od narave, parkov, trgovin, šol in knjižnic (2021, 6). Svetovna zdravstvena organizacija (SZO) v akcijskem načrtu za promocijo fizične aktivnosti izpostavlja, da so danes številna hitro rastoča mesta obremenjena z gostim prometom, utesnjenimi četrtmi in blokovskimi naselji, kar lahko povzroči negativne posledice, kot so socialna odtujenost, hrup in nasilje. Vse to pa seveda negativno vpliva tako na fizično kot psihično zdravje in počutje ljudi (WHO 2022). Mnoge države v zahodnem svetu se bojujejo s povečano stopnjo fizične neaktivnosti, saj so, kot še ugotavlja SZO, zaradi urbanizacije, povečane uporabe tehnologije ter sprememb v prometnih vzorcih in kulturnih vrednotah dosegle 70-odstotno raven fizične neaktivnosti populacije. Pri nekaterih pa je ta številka še višja (*ibid.*).

Obsežnost zdravstvenih težav, ki izhajajo iz sedečega, sodobnega, urbanega življenja, je postala tako velika in globoka, da danes sedeči življenjski slog dosega razsežnosti epidemije. Slednje je še toliko bolj skrb vzbujajoče, ker to v praksi pomeni, da po vsem svetu eden od štirih odraslih in trije od štirih mladostnikov, starih od 11 do 17 let, trenutno ne izpolnjujejo globalnih priporočil za fizično aktivnost, ki jih je podala SZO (WHO 2018). Še več, SZO opredeljuje fizično neaktivnost kot četrti vodilni dejavnik tveganja za globalno umrljivost. V ZDA, kjer 82 % prebivalstva živi v urbanem okolju, danes nekdanje projekcije o podaljšanju človeškega življenja delujejo zmotno optimistične. Predvideva se namreč, da bo življenje otrok krajše in manj zdravo od življenja njihovih staršev (Xu et al. 2015, 1–5).

KRITIČNO PREČENJE PROBLEMA

Otrok kot tujec v domačem okolju

Urbanistično načrtovanje je v zgodovini premalo upoštevalo ranljive skupine, vključno z otroki, čeprav so zaradi slabega načrtovanja verjetno najbolj prizadeti ravno oni – zlasti tisti v okoljih z nizkimi dohodki (Gill 2021, 4). Otroci so izključeni iz odločanja o okolju, ki jim je namenjeno, čeprav bi prav njihove potrebe morale biti v središču pozornosti. Slednje je bilo leta 2016 prepoznano na konferenci Združenih narodov Habitat III o trajnostni urbanizaciji, na kateri so udeleženci zavzeli enotno stališče, da morajo mesta zagotavljati enake pravice in možnosti ljudem vseh starostnih skupin (Habitat III 2021).

Jens Aerts v priročniku z naslovom *Shaping urbanization for children* izpostavi, da brez ustreznega načrtovanja za otroke urbano okolje postane nefunkcionalno in razdrobljeno, slednje pa vpliva na razvoj prihodnje

generacije (Aerts 2018, 21). Po drugi strani pa, kot ugotavlja Ninković Gašić, mesta, katerih ulice in druge vsebine so oblikovane ob upoštevanju potreb otrok in družin, bolje služijo vsem, ki jih uporabljajo, tako starejšim odraslim osebam in invalidom kot tudi mladim, delovno sposobnim ljudem. Do otrok prijazno urbanistično načrtovanje upošteva osnovni argument, da morajo biti mesta dobra, vključevati morajo zdrava okolja za življenje, igro in odraščanje otrok. Zato je eden od ciljev takšnega načina načrtovanja razširiti naše dosedanje razumevanje, kaj pomeni načrtovanje za otroke. Cilj mora postati vključujoč pristop, ki bo zajel in spoštoval vse vidike otrokovega življenja, ne le igro.

Številne študije in statistike dokazujejo, da se otroci danes veliko manj igrajo in družijo na prostem ter da so pod veliko večjim nadzorom staršev kot generacije pred njimi. Dnevnik *The Guardian* je leta 2017 objavil raziskavo, ki je pokazala, da 75 % britanskih otrok preživi na prostem manj časa kot zaporniki, ki so na svežem zraku vsaj eno uro na dan (Carrington 2017). V študiji *Načrtovana stanovanjska okolja in otroška igra na prostem: Ali je mogoča otroku prijazna ureditev?* avtorjev Rasheda Bhuyana in Tracey Skelton je kar 72 % staršev povedalo, da so se pri isti starosti na prostem igrali in samostojno gibali več, kot to počnejo njihovi otroci danes (2014, 284).

Ne gre pa za nov trend, saj, kot pojasnijo avtorji knjige *One false move: A study of children's independent mobility*, je ta trend v različnih urbanih okoljih zahodnih držav opazen že nekaj desetletij (Hillman et al. 1990, 106–112). Pri tem je še zlasti treba omeniti upad t. i. neodvisne mobilnosti otrok, t. i. svobode otrok, da se v svojem lokalnem okolju gibljejo in igrajo brez spremstva odraslih. Na samostojno mobilnost vpliva veliko dejavnikov, med drugim starost in spol otrok, bližina in dostopnost zelenih destinacij, navade in stališča staršev ter njihovo dojemanje varnosti (Shaw 2015, 5–50). Prej omenjena študija avtorjev Hillman et al. pa je še pokazala, da se je v Angliji že v obdobju med letoma 1971 in 1990 samostojna mobilnost otrok, oziroma hoja in kolesarjenje v šolo, zmanjšala s skoraj 80 % na skrb vzbujajočih 9 %.

Razlogov, ki so prispevali k temu stanju in okrepiли logiko *omejevanja*, je veliko in so posledica širših gospodarskih, kulturnih in družbenih sprememb (Hillman et al. 1990, 23). Zadnje dodatno ubesedi Tim Gill, saj kot ključne razloge navede povečanje cestnega prometa, daljši delovni čas staršev, upad obsega in kakovosti javnega prostora in razmah prostih dejavnosti v zaprtih prostorih kot spremembe. Vse to je po Gillu še dodatno sovpadalo in bilo verjetno tudi sprožilec vse močnejšega odpora do tveganja in tega, kar je sociolog Frank Furedi imenoval kultura strahu, tiste »posplošene in zahrbtno tesnobe glede varnosti, ki se kaže v strahu za otroke,

čprav so ti statistično bolj varni kot kdaj prej v človeški zgodovini« (Gill 2007, 14). Ninković Gašić zazna takšne prakse kot neproduktivne za otroka, saj mu otežujejo integracijo v lokalne skupnosti, kar lahko privede do apatije do lastne okolice.

Ninković Gašić še poudari, da je posledica takega trenda lahko poslabšanje psihofizičnega stanja otrok in medsebojnih socialnih odnosov, pa tudi razdiranje zdravega odnosa do narave. Derr et al. še dodatno izpostavijo, da so rastlinje okoli domov in šol ter bližnji parki za otroke še posebno pomembni, saj so povezani z večjo telesno aktivnostjo, zmanjšanjem stresa, depresije in agresije, boljšo koncentracijo in nadzorom impulzov, boljšim učnim uspehom, boljšim spopadanjem z izzivi, bolj domiselnim in bolj družbeno kooperativnim igranjem ter močnejšim občutkom povezanosti in skrbi za naravo (2018, 15).

Okolje, v katerem živimo, je zato treba obravnavati kot ključni določevalec zdravja, obnašanja in razvoja otrok (WHO 2022) ter začeti sprejemati pozitivne ukrepe za izgradnjo boljše urbane infrastrukture. Ninković Gašić izpostavi, da so za spremembe na svetovni ravni pomembne zlasti mlajše generacije, ki morajo biti v te spremembe vključene, saj prav te po njenem mnenju predstavljajo prihodnost. Če se otroci med odraščanjem ne bodo ukvarjali z naravo, je precej verjetno, da ne bodo nikoli razumeli človeške odvisnosti od sveta narave (Moore 2014, 7). Okoljevarstvene navade in odnos z naravo, ki se ga otroci naučijo v otroštvu, bodo zanje postali nekaj običajnega, nekaj, kar bo oblikovalo njihovo prihodnost.

ODGOVOR NA PREPOZNANO

Otrok – aktivni udeleženec v urbanem okolju

Ključ k drugačnemu pristopu snovanja urbanih okolij Ninković Gašić zgradi na izhodišču, da moramo otrokom omogočiti, da si tudi sami ustvarjajo svoje okolje. Pri tem je pomembno, da ko v procese oblikovanja javnih prostorov vključujemo otroke, teh ne vključujemo kot bodočih državljanov, temveč kot enakopravne državljanke, ki obstajajo tukaj in zdaj. Številni zagovorniki otrokovih pravic^① menijo, da otroci in mladostniki niso le osebe, ki *šele bodo* postale odrasli, temveč so edinstvena skupina,

①

Glej na primer Movshovich 2014 in UN 2021.

ki prav tako, kot je, že lahko veliko prispeva družbi. Prenova urbanega okolja je seveda dolgotrajen in kompleksen proces, velike spremembe na ravni mesta ali države pa pogosto zahtevajo veliko časa, sredstev in politike. Toda, kot zapišejo Derr et al., znanje, politična volja in spreminjanje vedenja meščanov so za spreminjanje naše trenutno netrajnostne usmeritve prav tako pomembni kot čista tehnologija in učinkovita raba virov (Derr et al. 2018, 31).

Spremembe pa lahko uvedemo tudi na ravni skupnosti in posameznika, saj so, kot še poudari Ninković Gašić, takšne manjše spremembe, ki se lahko zgodijo takoj, brez čakanja na postopke, proračune ali meritve uspešnosti, pomembni prvi koraki, s katerimi lahko pridemo do novih idej, predstavimo možnosti in tlakujemo pot morebitnim velikim projektom, ki zahtevajo večja vlaganja.

- ↪ »Strategije, kot so pobude 'pešbus', lahko otroke spodbudijo k varni hoji v šolo, ustvarjanje urbanih vrtov pa lahko zagotovi tako zdravo hrano kot prostor za socialno interakcijo in fizično aktivnost. Mnogi od teh ukrepov za izboljšanje zdravja življenjskega okolja pomagajo tudi ljudem, da so bolj fizično aktivni in uživajo bolj zdravo hrano, s čimer se zmanjšajo prekomerna teža in bolezni, kot so sladkorna bolezen in bolezni srca.« (WHO 2018)

Ninković Gašić izpostavi bistven pomen sodelovanja otrok pri takšnih pobudah, saj le to lahko privede do demokratične ureditve mesta. Način razmišljanja, zaradi katerega so se pri oblikovanju mesta upoštevale skoraj izključno potrebe odraslih, produktivnih prebivalcev, se z vključitvijo otrok spremeni in da glas tistim, ki prej pri zasnovi mest niso bili slišani. Potrebe otrok so podobne tistim, ki jih imajo tudi druge kategorije meščanov, na primer starejših in invalidnih oseb. Avtorica trdi, da so za spodbujanje mestnega razvoja potrebne ustvarjalne ideje – ideje otrok. Čeprav njihovih idej ni vedno mogoče izvesti takoj, so odrasli tisti, ki morajo prepoznati potencial otroških inovacij. V sodelovanju otrok pa vidi tudi močan izobraževalni vidik, saj pomaga vzpostavljati občutek skupnosti, zaradi česar otrok začne doživljati mesto kot svoje.

Če želimo ugotoviti, kako izboljšati urbanistično zasnovo, da bi izpolnila potrebe otrok, moramo najprej razumeti, česa si otroci in družine želijo od svojih mest (Buss et al. 2014, 24). V duhu tega je Ninković Gašić organizirala dve delavnici v Banjaluki. V sodelovanju s šolo risanja Dragaš, pod vodstvom Renata Rakića, so udeleženci delavnice svobodno ustvarjali risbe na teme *mesto po mojem, prostor za igro ter kaj bi rad spremenil v svojem*

mestu. Neformalen okvir delavnice je omogočil otrokom izraziti svoje misli in občutke, pri tem pa jim je bila risba opora, s čimer otroci niso razvijali le svojih motoričnih in risarskih sposobnosti, temveč tudi svoje zavedanje okolice, tako vizualno kot konceptualno (Hope 2008, 23). (FIG. 6-7)

V drugi delavnici, organizirani v sodelovanju s Športno kreativnim centrom Kids, ki ga vodita Mirna Vujanović in Nataša Simić, so bili udeleženci vpeti v urbano okolje. Med sprehodi od šole do najbližjega parka in nazaj so otroci izražali, kaj jim je v okolju všeč in kaj bi spreminjali. Med sprehodom je Ninković Gašić fotografirala lokacije, mimo katerih so šli, o njih so se pogovarjali, nato pa je fotografije rahlo posvetljene natisnila na večjem formatu. Otroci so potem te fotografije dobili in nanje narisali svoje ideje ter popolnoma svobodno izrazili, kaj bi tam želeli spremeniti ali dodati. (FIG. 8)

S pomočjo izkušenj, pridobljenih na delavnicah, je Ninković Gašić ustvarila pripomoček za spodbudo otrokom, da sami vzpostavijo smiselno interakcijo s svojim okoljem, ga bolje spoznajo, se z njim poistovetijo in ga preoblikujejo v skladu s svojimi resničnimi potrebami. Nastal je pripomoček *Greva ven!*, da bi otrokom pomagal pri prvih korakih vključevanja v izboljševanje urbanega okolja. Cilj priročnika je, da otroci korak za korakom in iz dneva v dan osvajajo navado opazovanja okolice, z namenom širitve znanja in pogledov. Spodbuja jih k ustvarjalnosti, jim posreduje pomembne informacije o njihovem okolju, pravicah in dolžnostih ter jih opogumi pri prvih korakih gradnje odnosa do oblikovanja, arhitekture in urbanizma. S pomočjo ustvarjalne naloge so otroci opogumljeni izvajati akcije v svojem mestu, pri čemer odkrivajo, da so lahko učinkoviti nosilci sprememb. Čeprav jih priročnik vodi skozi naloge, pa je poudarek na prosti igri in raziskovanju. Publikacija otrok ne usmerja k vnaprej določenemu vedenju, niti jim ne ponuja predlogov, kaj naj počnejo in kako naj se igrajo, temveč kako naj več časa prebijejo zunaj, se igrajo več, so pozorni na svoje okolje in so pri tem svobodnejši. Otroke spodbuja k pisanju, risanju, udejstvovanju in dialogu, namenjena pa je dolgoročni uporabi v prostem času.

Prakse, ki jih uporablja Ninković Gašić, spodbujajo spontan in svoboden pristop, pri čemer so potrebe otrok na prvem mestu. Z reševanjem problemov spodbujajo samoizražanje, domišljijo in ustvarjalno razmišljanje. Z dialogom, igro in umetnostjo se otroci učijo pomembnih lekcij o svoji okolici, skrbi zase in za druge, pa tudi tega, kako k težavam pristopati z različnih vidikov. Takšne prakse zagotavljajo dobre rezultate pri razvoju okolice, v kateri otroci odraščajo, poleg tega pa lahko pomagajo otrokom razviti samozavest ter sposobnost izražanja želja in potreb. (FIG. 9-11)

REFERENCE

- Aerts, Jens. 2018. *Shaping urbanization for children: a handbook on child-responsive urban planning*. New York: UNICEF.
- Bhuyan, Rashed in Tracey Skelton. 2014. »Načrtovana stanovanjska okolja in otroška igra na prostem: Ali je mogoča otroku prijazna ureditev?« *Sustainability Matters: Asia's Green Challenges*, VI/1. Singapur: World Scientific.
- Buss, Shirli, Deborah McKoy in Jessie Stewart. 2014. »Small children, big cities.« *Early childhood matters*, 128. Haag: Bernard Van Leer Foundation.
- Carrington, Damian. »Three-quarters of UK children spend less time outdoors than prison inmates – survey.« *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/environment/2016/mar/25/three-quarters-of-uk-children-spend-less-time-outdoors-than-prison-inmates-survey> (3. 4. 2020).
- Derr, Victoria, Louise Chawla in Mara Mintzer. 2018. *Placemaking with children and youth: Participatory practices for planning sustainable communities*. New York: NYU Press.
- Gill, Tim. 2007. *No fear: Growing up in risk averse society*. London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Gill, Tim. 2021. *Urban playground: How child-friendly planning and design can save cities*. London: RIBA Publishing.
- Habitat III. »The new urban agenda.« <https://habitat3.org/the-new-urban-agenda/> (3. 7. 2022).
- Hillman. 2015. *Children's independent mobility: an international comparison and recommendations for action*. London: Policy Studies Institute.
- Hillman, Mayer, John Adams in John Whitelegg. 1990. *One false move: A study of children's independent mobility*. London: Policy Studies Institute.
- Hope, Gill. 2008. *Thinking and learning through drawing: In primary classrooms*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Moore, C. Robin, *Nature play & learning places. Creating and managing places where children engage with nature*. Raleigh 2014.
- Movshovich, Julia. 2014. »Children's participation in society; a key to development: children as essential actors in improving their lives and communities.« *Dumas*. <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-01140059> (11. 3. 2024).
- Shaw, Ben, Martha Bicket, Bridget Elliott, Ben Fagan-Watson, Elisabetta Mocca in Mayer Hillman. 2015. *Children's independent mobility: an international comparison and recommendations for action*. London: Policy Studies Institute.
- UN. 2021. *Children as agents of positive change*. New York: SRSG. <https://violenceagainstchildren.un.org/news/children-agents-positive-change-mapping-children%E2%80%99s-initiatives-across-regions-towards-inclusive> (11. 3. 2024).
- UN. 2022. *Global population growth and sustainable development*. New York. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org/development/desa/pd/files/undesa_pd_2022_global_population_growth.pdf (11. 3. 2024).
- WHO. 2019. *Global action plan on physical activity 2018-2030: more active people for a healthier world*. Ženeva.
- WHO. »Health must be the number one priority for urban planners.« <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/health-must-be-the-number-one-priority-for-urban-planners> (4. 7. 2022).
- WHO. 2022. »Physical activity.« <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity> (7. 10. 2021).
- Xu, Jiaquan, Sherry L. Murphy, Kenneth D. Kochanek in Elizabeth Arias. 2015. *Mortality in the United States*. Hyattsville: U.S. Department of Health and Human services.

